

УДК 339.92

Адміністрування зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства

Дмитро Леонідович Пирогов,
доцент кафедри економіки
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
кандидат технічних наук

Анотація. Досліджено теоретичні і практичні підходи до вдосконалення системи адміністрування зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства машинобудівної галузі.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність підприємства, адміністрування, експортно-імпорتنі операції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки України підприємствам надаються широкі можливості для здійснення всіх видів і форм зовнішньоекономічної діяльності як із закордонними партнерами, так і вітчизняними товаровиробниками. Першочергового значення набувають питання формування і здійснення зовнішньоекономічних зв'язків. Актуальність роботи зумовлена необхідністю здійснення комплексних досліджень у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств розглядають такі визначні дослідники, як Г. Л. Азоєв, І. Ансофф, К. Боумен, О. С. Виханський, А. Е. Воронкова, І. Н. Герчикова, Ю. Б. Иванов, Н. В. Куденко, О. І. Наумов, В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар.

Вирішенню питань управління, у тому числі зовнішньоекономічними зв'язками, присвячені праці А. Я. Кібанова, В. П. Пугачова, Р. Марра, Г. Шмідта. Значного подальшого розвитку набули різноманітні аспекти управління підприємства на зовнішньому ринку в дослідженнях таких українських економістів, як: О. І. Амоша, Д. П. Богиня, В. М. Геєць, В. М. Гриньова, О. А. Грішнова, М. С. Дороніна, А. М. Колот, Л. І. Михайлова, П. Г. Перерва, В. М. Петюх, М. В. Семикіна, В. О. Сумін.

Виходячи з економічної доцільності, держава планує свою зовнішньоекономічну діяльність, яка відіграє важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни (й України зокрема). Вона створює умови для економії витрат в економіці або в окремих її галузях. Плани зовнішньоекономічної діяльності націлюють на встановлення й розвиток взаємовигідних зв'язків із країнами світу. Вони мають усебічно враховувати переваги, які випливають з міжнародного розподілу праці, в інтересах розвитку економіки, технічного прогресу та підвищення рівня життя народу.

У плані розвитку зовнішньоекономічної діяльності визначаються номенклатура й обсяги основних товарів, які мають змінити товарну структуру експорту та імпорту, головні напрями розвитку зовнішньоторгового обороту в окремих країнах, обсяг технічного й економічного сприяння країнам, які розвиваються, характер і обсяги кредитних операцій. Під час розроб-

лення планів проводяться розрахунки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій, експорту, імпорту і сумарного економічного ефекту відповідно до методики визначення економічної ефективності зовнішньої торгівлі; її ефективність визначається шляхом порівняння витрат на виробництво з витратами на імпорт.

Метою статті є дослідження й удосконалення системи адміністрування зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) машинобудівного підприємства ПАТ «Кременчуцький вагонобудівний завод» (ПАТ «КВБЗ»). Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання: досліджено організаційні умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства; визначено стратегічні орієнтири розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств; розкрито вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на формування ефективної роботи системи адміністрування ЗЕД підприємства.

Виклад основного матеріалу. Одним із стратегічних напрямів, а також чинником ефективного розвитку підприємства є зовнішньоекономічна діяльність. Із розширенням та активізацією ЗЕД особливо актуальною стає проблема побудови ефективної системи адміністрування ЗЕД на підприємстві. Успіх діяльності підприємства все більше і більше залежить від того, наскільки добре організована його ЗЕД.

Зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність напрямів, форм і методів торговельно-економічного, науково-технічного співробітництва, а також кредитних і валютно-фінансових відносин даної країни із зарубіжними державами з метою ефективного використання переваг міжнародного поділу праці. Торговельно-економічні відносини охоплюють торгівлю і послуги [1].

Надзвичайно важливою для здійснення економічних реформ в Україні є її взаємодія з міжнародними фінансовими і торгово-економічними організаціями. Передусім, ідеться про Міжнародний валютний фонд, систему Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку, ГАТТ / СОТ, ЮНКТАД та ін. Важливою проблемою глобальної взаємодії є гармонізація зовнішньоторговельних умов і правил України з вимогами і нормами ГАТТ / СОТ, у якій наша держава має статус спостерігача з липня 1992 року. Приєднання України до ГАТТ і вступ до Світової організації

торгівлі потребує істотного доопрацювання зовнішньоекономічного законодавства, приведення його у відповідність до звичаєвих процедур кількісних і якісних співвідношень у світовому співтоваристві. Мовиться про вдосконалення торгової, тарифної, податкової, фінансової, інвестиційної баз в Україні відповідно до світових норм і стандартів як передумови органічного і найбільш повного включення економіки України в міжнародні господарські відносини.

Необхідними умовами для нарощування експорту є макроекономічна стабільність і адекватний валютний курс. Один з ефективних шляхів створення сприятливого економічного середовища для промислових підприємств – надання їм вільного доступу до необхідних ресурсів через систему звільнення імпорту ресурсів, потрібних для виробництва експортних товарів, від застосування як тарифних, так і нетарифних обмежень, навіть у разі наявності вітчизняних ресурсів. Експортери також можуть одержувати певні переваги, якщо матеріали, які витрачаються у процесі виробництва, і запасні частини до устаткування будуть легкодоступні їм за цінами, близькими до світових. Як показує світовий досвід, велика частина світового промислового експорту з країн із ринковою економікою припадає на ті країни, де для виробництва експортної продукції практично створено умови «вільної торгівлі» щодо системи оподаткування і забезпечується вільний доступ до матеріалів. Проте більшість країн, що розвиваються, мають потребу у значному вдосконаленні системи придбання виробничих ресурсів підприємствами-експортерами [2].

Ключові проблеми розвитку адміністрування зовнішньої торгівлі України пов'язані з диверсифікацією її геополітичних або регіональних пріоритетів, з оптимізацією структури експорту й імпорту, з гармонізацією національного законодавства відповідно до вимог і норм ГАТТ / СОТ. Україна за рахунок виробничих зв'язків, передусім у сфері машинобудування, тісно економічно пов'язана з Російською Федерацією (далі – РФ), Білоруссю і Казахстаном, які є ключовими торгово-економічними партнерами. За 2011 рік товарообіг із цими країнами, які з липня 2010 року функціонують у рамках нового Митного кодексу митного союзу, зріс в 1,5 раза і становив більше ніж 60 млрд дол. США, а це близько 40% усієї зовнішньої торгівлі України (з країнами Євросоюзу, відповідно, – товарообіг зріс на 36% і становив 44 млрд дол. США). До того ж Верховною Радою України від 30.07.2012 року ратифіковано Договір про зону вільної торгівлі в рамках Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД), реалізація якого передбачає, що обсяги торгівлі України з країнами СНД збільшаться більше ніж на третину – на 35%. А це сприятиме і зростанню ВВП країни на рівні 2,5% та додатково збільшить доходи державного бюджету на 9,4 млрд грн на рік. Тому з огляду на важливість поглиблення подальшої економічної співпраці між вітчизняними товаровиробниками і суб'єктами господарювання держав – учасниць Євразійського економічного співтовариства, створеного на основі митного союзу СНД, і поліпшення інвестиційного клімату нагального значення як у на-

уковому, так і практичному аспекті набуває питання з'ясування особливостей і тенденцій розвитку адміністрування ЗЕД [5].

Основними причинами, які перешкоджають процесові створення потужних секторів промислового експорту за одночасного зберігання достатньо високого рівня протекціонізму для промислових підприємств, продукція яких конкурує з імпортом, є:

- 1) високий рівень протекціонізму, що побічно підриває експорт шляхом завищення валютного курсу і залучення національних виробничих ресурсів до галузей, які конкурують з імпортом;
- 2) валютний контроль і розподіл ліцензій на імпорт, а за таких умов забезпечити доступ до ресурсів за світовими цінами дуже проблематично.

Звільнення від сплати мита або варіант використання тимчасового безмитного ввезення майже неможливі з точки зору адміністрування за умови високого рівня протекціонізму, що призводить до значних розбіжностей вітчизняних цін на імпорт із світовими цінами, оскільки мають місце різноманітні зловживання і використання ресурсів не за призначенням. Експортери одержують істотні переваги від вільного доступу до імпортного устаткування і технологій завдяки низьким ставкам імпортного мита і непрямим податкам, установленим на устаткування, яке ввозять, а також зрозумілих і ефективних процедур, що регулюють внутрішні іноземні інвестиції. Надійний і безподатковий доступ до імпортних, виробничих ресурсів найкраще забезпечується одночасним використанням принаймні трьох різноманітних схем. Хоча кожна з них може відповідати досягненню конкретних експортних цілей, але схеми повинні бути доступні всім діючим і потенційним експортерам. Однак такі схеми мають і певні недоліки. Вони можуть тимчасово скоротити обсяг державних надходжень [3].

За першою схемою передбачається звільнення від мита й інших обмежень на ввезення виробничих ресурсів для визнаних експортерів промислових товарів, що імпортують матеріали як для виробництва на експорт, так і для випуску продукції на внутрішній ринок. Вона найбільш ефективна для великих підприємств, що здійснюють регулярні великі експортні поставки, відповідно, систематично потребують значних обсягів виробничих ресурсів. Така схема може бути реалізована за допомогою використання схем спеціальних знижок, зворотних схем із компенсацією виплаченого мита, схем тимчасового безмитного ввезення, системи звільнення від мита.

Друга схема може бути запропонована для стимулювання експортної діяльності невеликих промислових підприємств, оскільки вони здійснюють експортні поставки нерегулярно і не потребують значних обсягів такого імпорту. У такому разі доцільно створити систему часткової компенсації фактично сплачених сум мита або непрямих податків, яка б забезпечувала придбання експортерами потрібних імпортних ресурсів з уже зарахованим митом, за гарантії зворотного одержання сум мита, замість того, щоб імпортувати матеріали малими партіями або сплачувати мито.

Третя схема допускає один із варіантів безмитного імпорту для підприємств-експортерів. Уведення такої схеми має сприяти прискоренню поставок і відвантажень, а витрати з її використання не мають бути значними. Найбільш гнучким підходом для реалізації цієї схеми в Україні стало б виробництво експортних товарів з імпортних матеріалів під контролем митних служб. У цьому разі передбачається поставка виробничих ресурсів і відвантаження продукції під суворою системою митного контролю.

З адміністративного погляду використання таких схем ускладнюється ось чим.

1. Застосуванням обмежень стосовно непрямих експортерів, що зробило б вироблені вітчизняною промисловістю виробничі ресурси конкурентоспроможними порівняно з імпортними і збільшило б чисту вартість експорту.

2. Необхідністю створення ефективної системи контролю, яка б дала змогу отримувати фірмам-екс-

портерам лише стільки ресурсів, скільки їм потрібно для виробництва експортної продукції.

Запропоновані варіанти мають як забезпечувати достатні обсяги імпортних ресурсів для підприємств-експортерів, так і не допускати можливості реалізації цих ресурсів на захищеному внутрішньому ринку за вищими цінами. Якщо не виконується хоча б одна з цих умов, то тінвовою ціною імпорту, як і раніше, залишається захищена внутрішня ціна, і мети стимулювання експорту за допомогою надання імпортних ресурсів за світовими цінами досягнуто не буде.

Важливого значення набуває необхідність урахувати різну фактороінтенсивність українських товарів і послуг порівняно із закордонними, цінні та інші відмінності, що формують конкурентні переваги національних економік у міжнародній торгівлі. Сучасний стан зовнішньої торгівлі в галузі машинобудування можна дослідити за допомогою *рис. 1–3*.

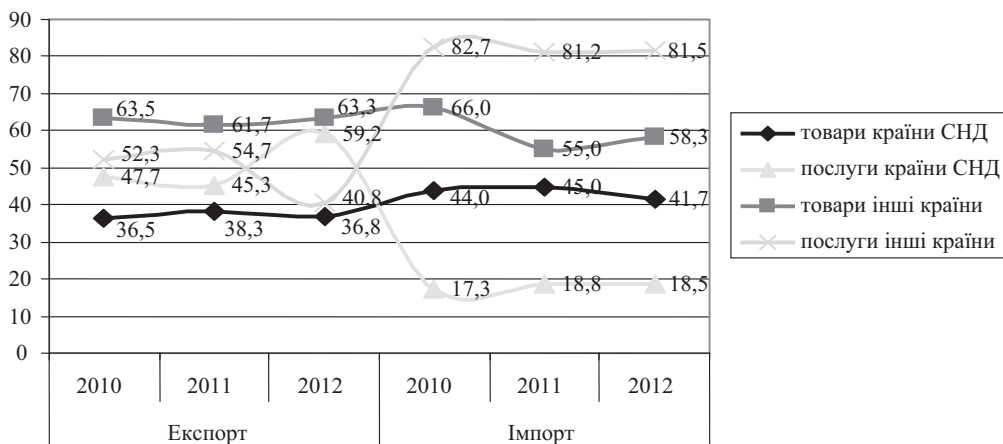

Рис. 1. Структура зовнішньоекономічної торгівлі України, %

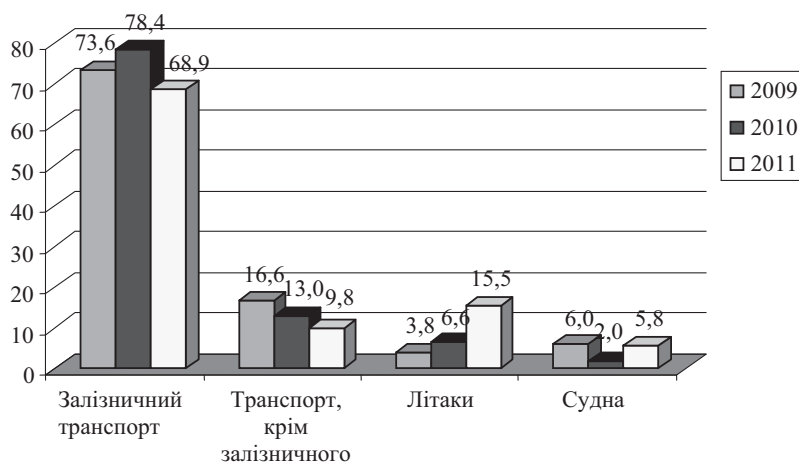

Рис. 2. Динаміка експорту машинобудівної галузі України за 2010–2012 роки, %

Проаналізувавши *рис. 1*, видно, що за той період часу експортуються товарів і послуг значно більше, ніж імпортується. Експортують переважно послуги, а імпортують – товари. Значну частину експорту товарів становить продукція машинобудівного сектору. За інформацією з *рис. 2* можна наглядно простежити динаміку зовнішньоекономічної торгівлі цієї галузі за 2010–2012 роки.

На *рис. 2* видно, що реалізація і виробництво залізничного транспорту займає основну частку (понад 70%) від усього обсягу експорту товарів у галузі машинобудування, найвдалішим за обсягом реалізації був 2011 рік (понад 78%). Це говорить про експортоорієнтовану зовнішню політику України відносно залізничного транспорту, передусім, за рахунок виробничих зв'язків із Російською Федерацією,

Білоруссю і Казахстаном. Проаналізувавши обсяги і темпи зовнішньоекономічної торгівлі, стає очевидним те, що Україна впевнено розвиває свої зовнішньоекономічні відносини. Але це тільки перші

кроки, і Україна потребує істотного посилення взаємодії із західним світом, помітного кількісного нарощування і якісного вдосконалення економічних взаємовідносин.

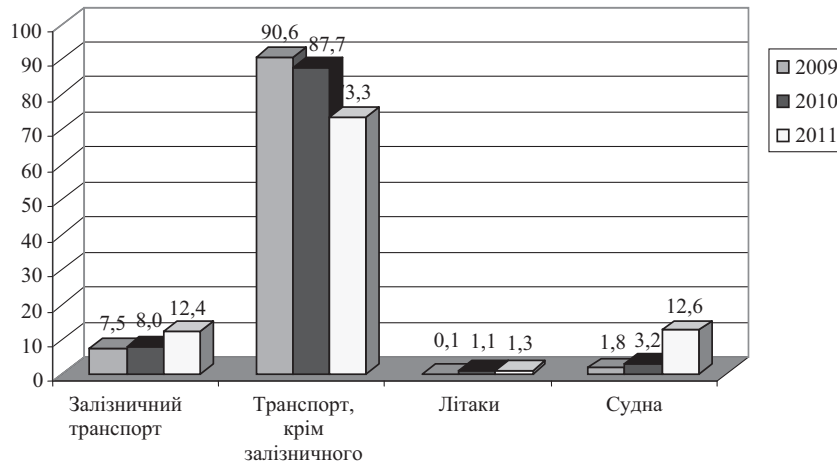

Рис. 3. Динаміка імпорту машинобудівної галузі України за 2010–2012 роки, %

Ефективність системи адміністрування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства ПАТ «КВБЗ» оцінюється щодо специфіки експортної діяльності підприємства і визначається низкою факторів, що впливають на ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Діяльність ПАТ «КВБЗ» орієнтована на зовнішній ринок, бо здійснює поставки 87% своєї продукції у 20 країн світу, спеціалізується на

виробництві рухомого залізничного складу. Цей фактор, безумовно, потребує наявності на підприємстві ефективної системи адміністрування ЗЕД. Функції адміністрування зовнішньоекономічної діяльності виконує торгова фірма (відділ управління ЗЕД) ПАТ «КВБЗ», яка включає відділи експорту, імпорту, митного декларування, протокольний відділ. Організаційну структуру торгової фірми наведено на рис. 4.

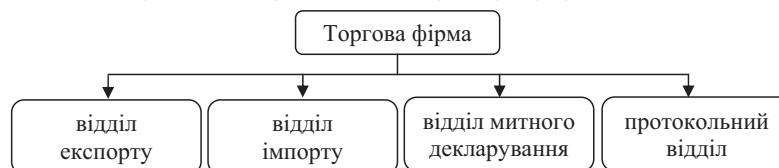

Рис. 4. Організаційна структура торгової фірми ПАТ «КВБЗ»

Торгова фірма на ПАТ «КВБЗ» виконує функції: прийняття замовлень; організація участі у виставках; організація семінарів і зустрічей зі споживачами; аналіз відмовлень; організація роботи з укладення контрактів із замовниками в Україні і за кордоном на поставку продукції підприємства; забезпечення своєчасного отримання ліцензій на вивезення продукції, митне декларування відвантаженої продукції; організація управлінських досліджень ринку України, країн СНД і далекого зарубіжжя, організація збуту.

Реалізація основних складових організаційно-економічного механізму визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства відбувається із застосуванням окремих методик, а саме: методики аналізу зовнішньоекономічної діяльності галузі та підприємства, визначення показників ефективності експорту продукції та розрахунку резервів і обґрунтування вибору організаційних заходів з метою її підвищення (рис. 5).

Основними завданнями аналізу системи управління зовнішньоекономічною діяльністю ПАТ «КВБЗ» є ось що.

1. Оцінка рівня і якості виконання підприємством зобов'язань за контрактами з іноземними партнерами.
2. Характеристика динаміки (розвитку) зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
3. Оцінка раціонального використання засобів, залучених для виконання зобов'язань за контрактами, – основне і найскладніше завдання аналізу.

Виконання цього завдання передбачає послідовне або паралельне вивчення обороту оборотного капіталу підприємства (у частині зовнішньоекономічної діяльності), дослідження накладних витрат з експорту й імпорту товарів, вивчення ефективності зовнішньоекономічних операцій, узагальнення попередніх результатів аналізу за допомогою коефіцієнта віддачі оборотного капіталу. Проаналізуємо експорт продукції ПАТ «КВБЗ» за 2009–2011 рр. (рис. 6).

З рис. 6 видно, що тенденцію розвитку експорту товарів щодо вартості і структури має позитивний характер, ріст обсягів спостерігався за всіма видами продукції. Це відбулося за рахунок впливу чинників кількості, ціни і структури.

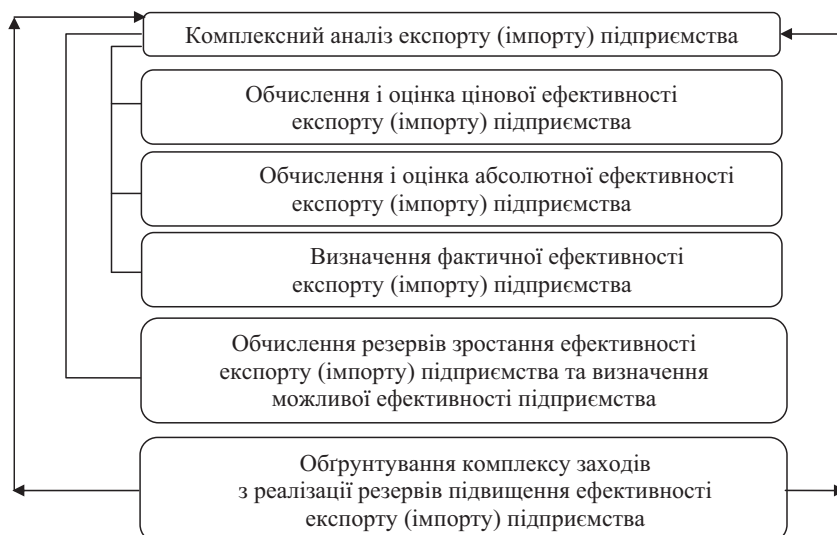

Рис. 5. Комплексний аналіз експортно-імпортних операцій ПАТ «КВБЗ»

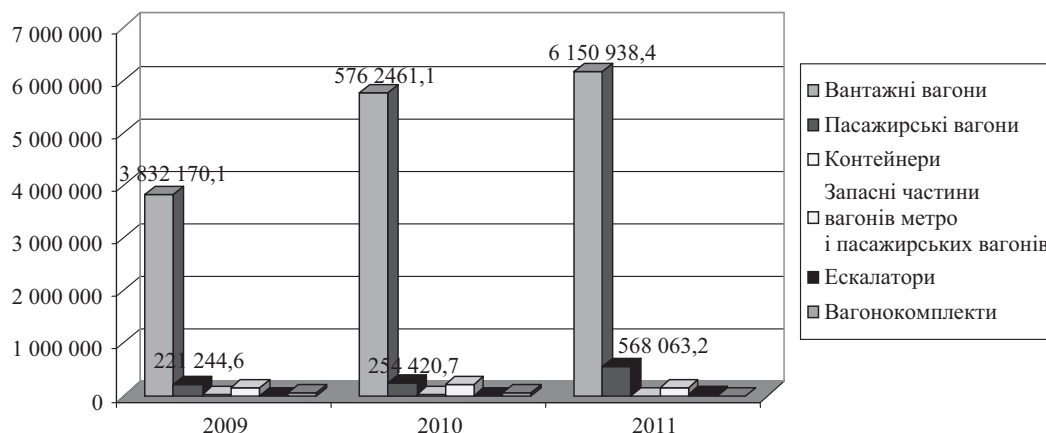

Рис. 6. Динаміка реалізації основних видів продукції ПАТ «КВБЗ»

Для повної картини ефективності адміністрування ЗЕД також треба знати ефективність експорту, рентабельність експорту, економічний ефект експорту. Для

цього відобразимо дані за обсягами експорту-імпорту, а також витрати, пов'язані з ними, за допомогою табл. і рис. 7–9.

Таблиця

Показники експортно-імпортної діяльності ПАТ «КВБЗ»

Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік	Відхилення 2010 від 2009		Відхилення 2011 від 2010	
				+ -	%	+ -	%
Експортовано продукції, тис. грн	3 839 510	5 083 141	6 031 462	1 243 631	+32,4	948 321	+18,4
Загальні витрати на експорт, тис. грн	216 872	318 003	419 411	+1 131	+6,7	+1 408	+7,8
Чиста вартість експортованої продукції, тис. грн	3 622 638	4 765 138	5 612 051	1 242 500	+32,5	946 913	+18,7
Вартість імпортованої продукції, тис. грн	445 387	650 532	810 987	5 145	+11,3	10 455	+17,1
Загальні витрати на придбання імпортної продукції, тис. грн	202 542	234 771	345 921	229	+42,3	150	+19,5
Чиста вартість імпортованої продукції, тис. грн	242 845	415 761	465 066	4 916	+11,0	10 305	+20,7

Проаналізувавши дані табл. і рис. 7–9, видно, що обсяги експорту є домінуючими у здійсненні ЗЕД ПАТ «КВБЗ». Як експорт, так і імпорт має позитивну тенденцію. У свою чергу, витрати на експорт та імпорт продукції теж збільшуються протягом 2009–2011 рр., причому витрати на імпорт мають стрімкіший характер. Видно, що ці витрати не мають негативних наслідків на загальну ефективність від ЗЕД.

Невід'ємним показником ефективності роботи системи адміністрування ЗЕД є факторний аналіз обсягів

реалізації продукції за експортними контрактами підприємства ПАТ «КВБЗ», що представлений на рис. 10. Факторний аналіз – це метод дослідження економіки і виробництва, в основі якого лежить аналіз дії різноманітних чинників на результати економічної діяльності, її ефективність [6]. Першим етапом аналізу є вивчення структури реалізації продукції за експортними угодами. По-друге, існує проблема приведення (перерахунку) різних валют конкретних експортних контрактів до єдиної базової валюти, за якою проводять аналіз.

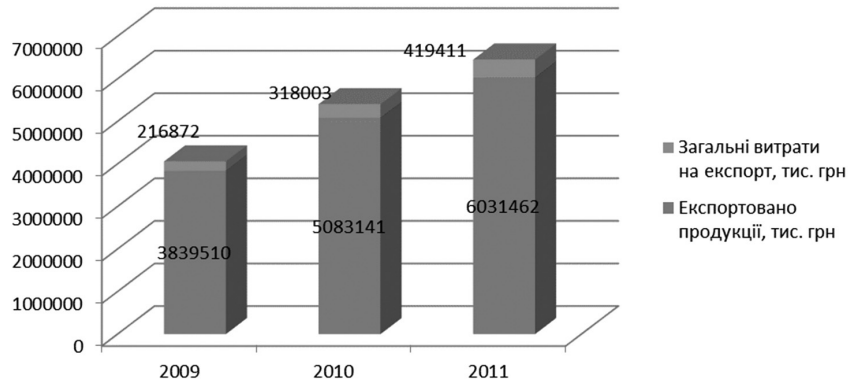

Рис. 7. Динаміка обсягів експорту продукції і витрат на її експорт

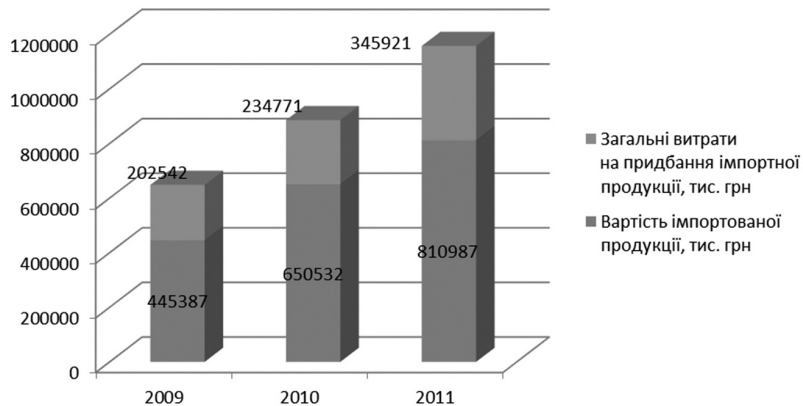

Рис. 8. Динаміка обсягів імпорту продукції і витрат на імпорт

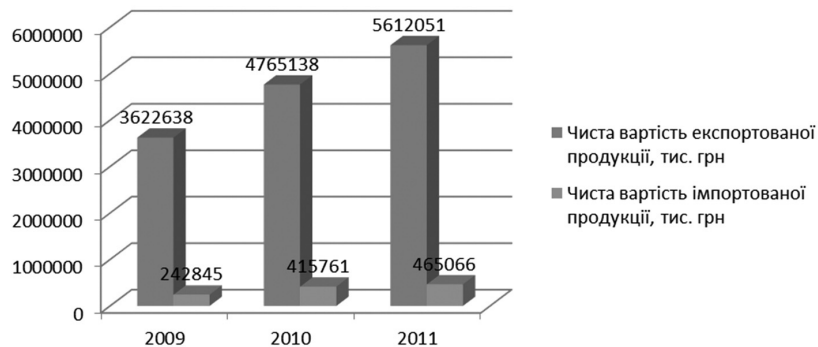

Рис. 9. Динаміка експорту та імпорту ПАТ «КВБЗ»

За даними рис. 10 видно, що продукція ПАТ «КВБЗ» реалізується здебільшого за експортними контрактами і має позитивну тенденцію. Так, за період 2009–2011 років вони становили 90,2; 80,7 і 87,4% відповідно. Основну частку в експортних контрактах становлять договори за прямими експортними поставками. Бартерні операції негативно оцінюються урядовими і податковими структурами України, оскільки зменшують податкові надходження до бюджету.

Діюча організаційна структура, що обслуговує зовнішньоекономічну діяльність ПАТ «КВБЗ», потребує вдосконалення, а саме включення такого важливого підрозділу, як відділ управління. Оскільки 87% продукції заводу реалізується на зарубіжних ринках, то цей факт вимагає управлінського дослідження саме цих зарубіжних ринків у тісній співпраці зі спеціалістами торгової фірми у країні далекого зарубіжжя, які вже мають практичний досвід ділових комунікацій із

зарубіжними партнерами у процесі реалізації зовнішньоекономічних контрактів.

Оскільки підприємства Росії є основними замовниками ПАТ «КВБЗ» (на них припадає близько 65% замовлень підприємства), то виникла необхідність у створенні представництва (посередника) підприємства в РФ, яке підпорядковується директоріві торгової фірми у країні СНД. На сьогодні фінансово-економічний ефект зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням внеску конкретних учасників цього процесу оцінений недостатньо, через що не можна належним чином визначити їхній внесок у збільшення загальнодержавних коштів від продажу продукції на експорт. З іншого боку, унеможливується визначення реальних цифр доходу, який отримують конкретні виробники, посередники експортних операцій. Це не стимулює конкретних виконавців збільшувати експорт і, відповідно, виготовляти конкурентоспроможну продукцію.

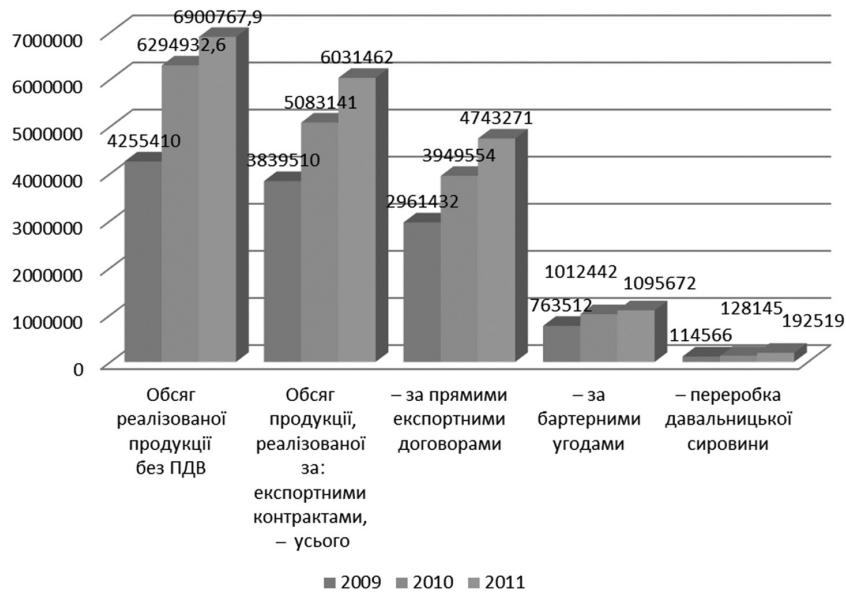

Рис. 10. Динаміка реалізації продукції за експортними контрактами, тис. грн

Висновки. Система адміністрування ЗЕД на підприємстві має пріоритетне становище, адже виробництво головної продукції орієнтоване на зарубіжний ринок. Вона представлена окремим структурним підрозділом (торговою фірмою), яка виконує регулювання та управління ЗЕД на високому рівні. Про що свідчать зростаючі темпи експортної діяльності і широкий спектр покупців продукції.

ПАТ «КВБЗ» потрібно постійно аналізувати і вдосконалювати систему адміністрування ЗЕД, яка гарантуватиме чітке виконання вимог експортних контрактів, контролюватиме безпребійне забезпечення матеріалами та комплектуючими, співпрацюючи з надійними постачальниками, а також виконуватиме свої контрактні зобов'язання в повному обсязі та у строк.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р.
2. Адміністративне право : підручник / В. З. Ярчук, В. І. Андрійцев, С. Ф. Василюк та ін. ; за ред. В. З. Ярчука. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 1999.-720 с.
3. Боддис Д. Основы менеджмента / Д. Боддис, Р. Пэйтон : пер. англ. под ред. Ю. Н. Камтуревского. – СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 816 с. – (Серия «Теория и практика менеджмента»).
4. Малік М. Й. Підприємство в вагонобудівній сфері економіки / М. Й. Малік, Ю. О. Луценко, Л. В. Романова та ін. ; за ред. П. Т. Каблука, М. Й. Маліка. – К. : ІАЕ, 1998. – 514 с.
5. Палкін Ю. І. Особливості конкуренції в промисловому секторі / Ю. І. Палкін, Н. Т. Замовна // Вісник аграрної реформи. – 1995. – № 2. – С. 67–71.
6. Плоткін Я. Забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства / Я. Плоткін, А. Лісовські // Економіка України. – 1999. – № 2. – С. 35–39.

Summary. In this paper, the theoretical and practical approaches to improving the administration of foreign trade of industrial enterprise engineering industry.

Keywords: foreign trade enterprises, administration, export and import operations.